

DOI: 10.33310/2518-7813-2019-67-4-73-76

УДК 373.2.016:81-028.31

Ірина КАРДАШ

кандидат педагогічних наук, старший викладач

Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського

e-mail: irinakardash70@gmail.com

orcid.org/0000-0002-5959-7185

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ОБРАЗНОЇ СТОРОНИ МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗАЦІЇ

У статті подано аналіз поглядів науковців щодо формування емоційно-образної сторони мовлення старших дошкільників засобами театралізації, доведено, що кожна технологія ґрунтується на формуванні творчої особистості, для чого потрібно виявляти творчі здібності у ранній віковий період. Для ефективного протікання процесу формування емоційно-образної сторони мовлення старших дошкільників засобами театралізації вихователю необхідно керувати цим процесом, що є необхідним в активізації процесу розв'язування творчих завдань, проблемних ситуацій, для розвинення самоконтролю. Визначено, що широкі можливості щодо формування емоційно-образної сторони мовлення дітей дає театралізована діяльність, яка також має унікальні можливості щодо вирішення завдань формування творчих здібностей у старших дошкільників.

Ключові слова: дитина старшого дошкільного віку, театралізація, емоційна образність, творчі здібності, педагогічне керівництво.

Проблема формування емоційно-образної сторони мовлення дітей та її прояву у творчій діяльності до сьогодні залишається актуальною у вітчизняній і зарубіжній психолого-педагогічній науці. Ситуація сьогодення розглядає процес становлення творчої особистості дитини як важливий чинник у розвитку підростаючого покоління. З позицій даних вимог одним з найбільш актуальних пошуків усієї сучасної освіти виступає потреба у формуванні творчої особистості в дошкільному віці (Л. Божович, Л. Венгер, Л. Виготський, П. Гальперін, О. Запорожець, Д. Ельконін). Здійснивши аналіз базових положень більшості сучасних педагогічних технологій, можемо констатувати, що концептуальною засадою кожної технології є формування емоційно-образної сторони мовлення дитини шляхом вияву творчих здібностей у старшому дошкільному віці.

Упевнені, що володіння літературною мовою, постійне вдосконалення мовленнєвих навичок складає необхідний компонент освіченості та інтелігентності. Дотримання норм літературного мовлення, вміння передавати свої думки дотично призначення та мети висловлювання, логічно, виразно є одним з найхарактерніших проявів розвитку особистості.

В останні роки в системі дошкільної освіти прослідковується пріоритетна увага до інтелектуального розвитку дитини, проте розвитку емоційно-образної сторони мовлення часто надається меншого значення. Натомість, як справедливо зазначали Л. Виготський і О. Запорожець, тільки узгоджене функціонування цих двох систем – емоційної сфери та інтелекту – у тісній єдності може забезпечити успішність будь-яких форм діяльнос-

ті. Розумовий розвиток тісно пов'язаний з емоційною сферою дитини, світом її почуттів та переживань. Щоб відтворити, свої почуття і зрозуміти почуття інших, необхідно розвивати емоційну сферу особистості починаючи з дошкільного віку [1].

Становлення і розвиток мовлення (словника, граматичного ладу, звукової та інтонаційної сторони), вміння створювати різні типи зв'язного висловлювання відбуваються в дошкільному віці. Ці досягнення дитини визначні, тому можна говорити не тільки про формування фонетики, лексики, граматики, але й про розвиток правильності, змістовності, точності, виразності, образності.

Слова «образність», «образний» використовуються в різних значеннях. Образність в широкому значенні – це наочність, барвистість зображення – невід'ємна ознака будь-якого виду мистецтва, форма усвідомлення дійсності з позиції естетичного ідеалу, образність мовлення – її прояв.

Стилістика розглядає образність мовлення як особливу стильову рису, яка найбільш повно виражається у мові художньої літератури. Потрапляючи до художнього контексту, слово включається у складну образну систему твору і виконує естетичну функцію. Отже, образність мовлення – це здатність слова створювати наочно-почуттєві образи предметів та явищ довкілля, і цьому краще за все сприяє театралізація.

Погоджуємось із твердженням, що творча особистість – це креативна особистість, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідні для актуалізації творчого потенціалу додаткові мотиви, особистісні утворення, здібності, що сприяють досягненню творчих результатів у різних видах творчої діяльності.

Зрозуміло, що результати будь-якої діяльності людини залежать від рівня розвитку відповідних здібностей. Основні положення теорії здібностей були розроблені в 30–50-х роках минулого століття психологами Л. Виготським, С. Рубінштейном, Б. Тепловим і пізніше розвинуті у працях О. Леонтьєва, К. Платонова, Н. Лейтеса, В. Шадрікова, Т. Артем'євої. У цьому контексті концептуальне значення має наукове положення про провідну роль навчання в розвитку дитини, у формуванні її творчості (Л. Виготський, О. Запорожець, В. Давидов та ін.). Так, Л. Виготський, торкаючись проблеми формування творчої особистості дітей дошкільного віку, зазначав: «З однієї сторони, очевидно, необхідна певна основа для того, щоб у дитини розвивалась творчість, і в цьому розумінні навчання є передумовою творчості. З іншої, жодне глибоке засвоєння, оволодіння людським досвідом без творчої активності дитини є неможливим, і в цьому відношенні творчість є умовою повноцінного, розвивального навчання» [1, 22].

Вивченням проблеми розвитку емоційної сфери дитини займалися вітчизняні психологи: А. Запорожець, Л. Стрелкова, В. Абраменкова, А. Рояк, А. Миколаєва, Т. Гаврилова. Серед безлічі засобів впливу на розвиток емоційно-образної сторони мовлення дитини старшого дошкільного віку важливе місце посідає театралізація, яка поєднує в собі художнє слово, драматичну дію, поезику, музику, літературу та живопис; допомагає дитині глибше пізнати свій внутрішній світ, спонукає до самовдосконалення, викликаючи естетичні почуття та емоції в ході театралізованого дійства. Проте педагогами дошкільних навчальних закладів приділяється недостатня увага питанню театралізації як ефективному засобу розвитку емоційно-образної сторони мовлення. Проблема використання театралізації як повноцінної та ефективної складової виховного процесу хвилювала і хвилює педагогів та психологів минулого та сучасності. Так Л. Артемова, Р. Жуковська, О. Кононко, О. Козлюк, І. Луценко, Л. Макаренко, Д. Менждерицька, Г. Михайлова, Г. Марчук, Т. Поніманська, С. Русова, М. Шуть досліджували проблему педагогічної цінності театралізації, різні аспекти значення театралізованої діяльності у вихованні дитини. Сучасною педагогічною наукою пропонуються різні засоби розвитку емоційно-образної сторони мовлення: музичні заняття, слухання казок і художніх розповідей, знайомство з природою, малювання. Проте театралізація як ефективний засіб розвитку емоційних почуттів дитини недооцінюється. Необхідно змінити відношення вихователів закладів дошкільної освіти до потенціалу театралізованої діяльності, оскільки

театр є особливим засобом безпосереднього емоційного впливу на особистість дитини. Оскільки провідною діяльністю в дошкільному віці є ігрова діяльність, тому саме гра в різних її формах має стати для педагогів дієвим засобом формування особистісних якостей та творчих здібностей дітей дошкільного віку. Відтак різнобічний вплив театралізованих ігор на дитячу особистість дає змогу використовувати їх як педагогічний засіб. Розвивальна можливість таких ігор полягає в формуванні емоційно-образної сторони мовлення дошкільників, дитина немовби переживає внутрішнє оновлення, відчуває сценічну дію як своє власне життя, має можливість безпосередньо проявляти емоції та задовольняти різнобічні інтереси.

Процес розвитку мовлення передбачає засвоєння не тільки змістової сторони мовлення, але й емоційно-образної. Тому використання дітьми різноманітних засобів виразності мовлення – найважливіша умова сучасного інтелектуального, мовленнєвого, літературного та художнього розвитку.

Сформуванню емоційно-образну сторону мовлення можна шляхом залучення дитини до виступів перед аудиторією. При цьому велику допомогу можуть надати театралізовані ігри, які сприяють розвитку емоційної сфери, образного мовлення. Крім того, залучення дітей до мистецтва сприяє формуванню емоційно-ціннісного ставлення до довкілля, спрямовуючи їх до творчої діяльності, яка відповідає специфіці розвитку психічних процесів старших дошкільників. Це свідчить про широкий розвивальний потенціал театралізації, який наполягає на використанні її в освітньо-виховному процесі.

У театралізованій діяльності розвиваються артистичність, здатність до перевтілення, імпровізація, формуються оцінні судження, удосконалюються невербальні засоби мовлення (жести, міміка, пластика), розвивається інтонаційна виразність мовлення, діти вчаться працювати з різними театральними ляльками і водити їх, озвучувати, передавати характер, інтонацію персонажу, театралізувати сюжети улюблених казок. У театралізації широко використовуються емоційно-образні мовленнєві та хореографічні дії. Через театралізацію вихователь вчить спілкуватися дітей один з одним опосередковано. На думку Н. Луцан, ігрова дія є сприятливою умовою для мовленнєвого розвитку дітей, зокрема його емоційно-образної сторони [4, 41-42].

Театралізація спонукає до імпровізації у складанні невеликих розповідей і казок, підтримує прагнення дітей до самостійності у створенні образу, використовуючи невербальні засоби спілкування.

Успіх театралізації залежить від правильного вибору оповідання, вірша чи казки. На думку Л. Шепіло, насамперед твір повинен відповідати законам драми – мати зав'язку, кульмінацію, розв'язку; емоційні дії персонажів, повчальну спрямованість їхніх вчинків; короткі висловлювання дійових осіб; зміст повинен бути зрозумілим дітям; багатство й різноманітність дійових осіб щоб для залучення більшої кількості дітей; динамічність сюжету; емоційно-образне мовлення, насичене художніми засобами виразності [6, 14–17].

У ранньому віці вихователі використовують на заняттях і в повсякденному житті фланелеграф, театральні та настільні ігри, залучаючи таким чином дітей до театралізації. Для старших дошкільників використовуються театралізовані ігри, ігри-драматизації та імпровізації (розігрування сюжету без попередньої підготовки). В усіх групах закладів дошкільної освіти використовують різні види театрів: настільний, тіньовий, пальчиковий, ляльковий, бі-ба-бо тощо. Проте діти старшого дошкільного віку більш яскраво й різноманітно виявляють самостійність і оцінюють ставлення в театралізації: придумують зміст гри і втілюють задуманий образ з допомогою невербальних засобів та засобів виразності. Підготовленість імпровізації досягається наявністю попереднього досвіду, вмінням осмислювати образи героїв, певним рівнем засвоєння різних шляхів реалізації задумів.

Дослідники наголошують на значному потенціалі театралізації. О. Запорожець довів, що театралізація вчить дитину розуміти думки, почуттями персонажів, виходячи за коло повсякденних вражень у світ людських прагнень і вчинків. Творчий

характер театралізації полягає в тому, що дитина наслідує те, що бачить, та передає своє ставлення до побаченого. Входячи в образ, дитина здійснює мисленнєву діяльність, її почуття стають глибшими, вона щиро переживає вчинки персонажів та події, що відбуваються у грі [2]. Крім того, у процесі драматизації в дошкільників розвивається зв'язне мовлення, яке має емоційно-образний характер та передбачає широке використання вербальних та невербальних засобів виразності.

Отже, зазначимо, що театралізація дає великі можливості для розвитку мовлення, прояву творчих здібностей, самостійності, ініціативності дітей, а головне – для формування емоційно-образної сторони мовлення. Робота над формуванням емоційно-образної сторони мовлення є ефективною, якщо вона спирається на емоційно-образний характер відчуття доквілля, враховує вікові особливості, якщо у процесі навчання реалізуються умови, які сприяють активізації мисленнєвої та мовленнєвої діяльності дошкільників, тобто при використанні діяльнісного підходу.

Через театралізацію дітям стає ближче і зрозуміліше те, що їм найважче зрозуміти: внутрішній світ людини, її почуття, мотиви вчинків, ставлення до інших людей та доквілля. Театралізація розкриває дитині дійсність різними засобами: через оповідання або вірш, через казку, де персонажі фікуються тваринний та рослинний світ, нежива природа та реалізується певна ідея. Театралізація збагачує емоції дошкільників: Беручи участь у театралізованих іграх, діти співчують герою, переживають разом з ним його пригоди; виховує уяву: захоплюючи живі образи викликають у дошкільників конкретні уявлення.

Список використаних джерел

1. Выготский Л. С. Собрание сочинений: в 6-ти т. М.: Педагогика, 1982. – Т. 4.: Детская психология. – 432 с.
2. Запорожец А. Психическое развитие ребенка: избранные психологические труды: в 2-х т. Т. 1. М.: Педагогика, 1986. 240 с.
3. Лобова О. В. Формирование творческой активности младших школьников в процессе музыкально-эстетического воспитания: Автореф. дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01. Сумы, 1998. – 22 с.
4. Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дітей у дошкільних закладах освіти: програма спецкурсу. Одеса : СВД М. П. Черкасов, 2005. 92 с.
5. Развитие творческой активности учащихся младших классов средствами новых информационных технологий обучения: Автореф. дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01. К., 1996. 23 с.
6. Шипіло Л. Грі-драматизації – належну увагу // Дошкільне виховання. 2013. №1. С. 14 – 17.

References

1. Vyhotskyi L. (1982). *Sobranie sochynenyi*: [Collection of works] v 6-ty t. M.: Pedahohyka, – T. 4.: Detskaia psykhohohyia. – 432 p. [in Russian]
2. Zaporozhets A. (1986). *Psykhycheskoe razvytye rebenka: yzbrannyye psykhohohycheskye trudy*: [Mental development of the child: selected psychological works] v 2-kh t. T. 1. M.: Pedahohyka, 240 p. [in Russian]
3. Lobova O. (1998). *Formyrovanye tvorcheskoi aktyvnosti mladshykh shkolyk v protsesse muzykalno-estetycheskoho vospytanyia* : [Formation of creative activity of primary schoolchildren in the process of musical and aesthetic education] Avtoref. dyss. ... kand. ped. nauk : spets. 13.00.0. Sumy, 22 p. [in Russian]
4. Lutsan N. (2005). *Movlennievo-ihrova dialnist ditei u doshkilnykh zakladakh osvity: prohrama spetskursu* [Speech activity of children in pre-school educational institutions: a special course program]. Odessa : SVD M. P. Cherkasov, 92 p. [in Ukrainian]
5. (1996). *Razvytye tvorcheskoi aktyvnosti uchashchykh mladshykh klassov sredstvamy novykh ynformatsyonnykh tekhnolohyi obucheniya*: [Development of creative activity of primary school pupils by means of new information technologies of teaching] Avtoref. dyss. ... kand. ped. nauk : spets. 13.00.01. K., 23 p. [in Russian]
6. Shypilo L. (2013). *Hri-dramatyatsii – nalezhnu uvahu* [Dramatization needs proper attention] // *Doshkilne vykhovannia*. №1. S. 14–17. [in Ukrainian]

Ірина Кардаш. Формирование эмоционально-образной стороны речи старших дошкольников засобами театралізації

В статті аналізуються взгляды ученых на формирование эмоционально-выразительной стороны речи старших дошкольников с помощью театралізації. Доказано, что для эффективного течения процесса формирования эмоционально-выразительной стороны речи старших дошкольников необходимо соответствующее руководство со стороны воспитателя, которое является важным фактором активизации процесса решения творческих задач, проблемных ситуаций, помогает развить самоконтроль.

Ключевые слова: ребенок дошкольного возраста, театралізованная деятельность, эмоциональная образность, творческие способности, педагогическое руководство

Iryna Kardash. Theatre acting as a means of emotional and expressive side of senior preschoolers speech formation

The article analyzes the views of scientists on the formation of the emotional-figurative side of senior preschoolers' speech by means of theatrical activity, and proves that each technology is based on the formation of a creative personality. It is necessary to discover creativity in the early age. For the effective process of formation of the emotional-figurative side of senior preschoolers' speech by means of the theatrical activity, the educator needs to manage this process, which is necessary in activating the process of solving creative tasks, problematic situations, for the development of self-control. It has been determined that theatrical activity is also a great opportunity for the formation of the emotionally-imaginative side of children's speech, which also has unique opportunities for solving the problem of senior preschoolers creative abilities formation.

To express by means of speech specific feelings that a child has in the process of knowing reality, he/she needs to have a basic knowledge of the distinctive features and capabilities of speech units and their functional use.

Working on the formation of the emotional-figurative side of speech is effective if it is based on the emotional-figurative nature of the environment perception, takes into account age-specific features, if the conditions that stimulate the thinking and speech activity of preschoolers are realized in the learning process, i.e. when using the activity approach. Certain conditions for the developmental environment that promotes the emotional-value, social-personal, cognitive, aesthetic development of the child and preservation of his personality should be created in the group. The object-space developmental environment is content-rich, transformed, multifunctional, of various types, accessible and safe, and meets the age potential of children.

Through theatrical activity, it becomes closer and clearer to children what they find most difficult to understand: the inner world of a person, his feelings, motives for actions, attitudes toward other people and the environment. Theatrical activity reveals to the child the reality through various means: through a story or poem, through a fairy tale, where the animal and plant life are personified, inanimate nature and a certain idea is realized.

Keywords: preschool child, theatrical activity, emotional imagery, creative abilities, pedagogical leadership